

Akceptuję
H. J.

Warszawa dnia 29.06.2023

Recenzja rozprawy doktorskiej na stopień naukowy doktora nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki medyczne lek. Filipa Marcinowskiego pt. „Związki polskiej psychiatrii i psychiatrii niemieckiego obszaru językowego w okresie przed 1939 rokiem”, zgłoszonej do Rady Dyscypliny Nauk Medycznych WUM.

1. Celowość podjęcia badań

Czymże byłaby współczesna medycyna bez historii? Historia to kumulacja wcześniejszych doświadczeń, nowych odkryć, skojarzeń znanego z nieznanym, korygowania błędnych założeń i niezaplanowanych przypadków....; a czymże byłaby współczesna psychiatria bez swojej historii? Obszarem zabobonów, mitów, jawnego i ukrytego lęku przed nieznanym, eksperymentów nie podlegających zasadom etycznym, chaosem nieuregulowanych myśli i hipotez.

Nauka psychiatrii zaczyna się od historii. Tylko dzięki niej poznajemy ludzi, którzy kumulując wiedzę, stawiali nowe hipotezy, umożliwiając dotarcie do teraźniejszości. Czyli historia opisując przeszłe wydarzenia staje się swoistą podróżą w czasie, z której wyciągamy wnioski dzisiaj.

W odniesieniu do psychiatrii, która jest nie tylko biologicznym, ale także jeszcze bardziej wyobraźniowym obszarem łączącym wiedzę somatyczną, neurologiczną, filozoficzną i socjologiczną, historia jest podstawą jej rozwoju.

Niestety, wiedza o historii psychiatrii wśród większości współczesnych psychiatrów jest bardzo ograniczona. Istnieją opracowania fragmentaryczne dotyczące wybranych okresów rozwoju psychiatrii w Polsce np. Rothe, Bilikiewicz&Galus, Łyskanowski, Molik, Magowska, Nasierowski i in. Interesujący jest fakt, że ukazywały się też biografie wybranych psychiatrów z przełomu XIX i XX wieku, w których wyraźnie zaznaczono wpływ psychiatrii niemieckojęzycznej na rozwój ich wiedzy.

Niewątpliwie po zmniejszeniu się wpływu psychiatrii francuskiej po roku 1845 na definiowanie i rozumienie zaburzeń psychicznych, nozografia polska w okresie międzywojennym była pod silnym wpływem psychiatrii niemieckojęzycznej, a także przez długie lata po 1939 roku. Fakt ten uzasadnia szczegółowe opisanie ludzi i zdarzeń tworzących zręby współczesnej psychiatrii polskiej.

2. Strona formalna rozprawy

Rozprawa doktorska zawiera 243 strony, na których umieszczono kolejne tezy dokumentujące temat główny, 7 tabel i 1 rycinę. Dowodem na olbrzymią sumienność i dokładność jaką doktorant przywiązywał do wsparcia tezy jest 555 pozycji piśmiennictwa, oraz metodyka przedstawionej pracy. Dane do rozprawy doktorant zebrał z wszystkich możliwych źródeł: publikacji zamieszczanych w czasopismach polskich i niemieckich dotyczących analizowanego okresu, słowników biograficznych, medycznych baz bibliograficznych,

archiwów państwowych i prywatnych, oraz publikacji wydawanych do 1939 roku, a także publikacji biograficznych drukowanych aktualnie.

Układ rozprawy jest przejrzysty, podzielony na kilka głównych części:

- 1) Część ogólna, wprowadzająca czytelnika w świat psychiatrii i neurologii w kontekście ówczesnych wydarzeń politycznych (rozbiory Polski, I wojna światowa) oraz osób i organizacji lekarskich, do których należeli lekarze z połączoną przez pewien czas specjalizacją psychiatryczną i neurologiczną. Po wielu dyskusjach rozdzielenie tych specjalizacji w Polsce dokonał się w 1919 roku. Znacznie wcześniej, bo po 1845 roku w opisach psychopatologicznych wystąpiło powolne zastępowanie sformułowań i definicji francuskich definicjami niemieckimi.
- 2) Omówienie struktur naukowych i zasad ich funkcjonowania w krajach niemieckojęzycznych, gdzie studiowali lub doskonalili swoją wiedzę medyczną lekarze polscy. Kolejno omówione zostały uniwersytety niemieckie, austriackie, szwajcarskie, w Dorpacie i w Pradze. W większości w tych uniwersytetach wielu lekarze polskich uczęszczało także na studia podyplomowe i uzyskiwało doktoraty.
- 3) Kolejną częścią rozprawy jest przedstawienie wykładów, publikacji, monografii i udziału polskich lekarzy na zjazdach naukowych i konferencjach w różnych krajach niemieckojęzycznych, ale także w Polsce. Owocami ich wiedzy i twórczej pracy stały się polskie podręczniki psychiatryczne (1845-1933), dzięki którym dyskusje nad nowymi ideami i koncepcjami teoretycznymi przedostawały się całej populacji psychiatrów w Polsce.
- 4) W następnej części rozprawy doktorant omówił bardziej szczegółowo kilka wybranych koncepcji, które w ówczesnym czasie wywoływały burze dyskusji i zastanowień. Należą do nich: teoria degeneracji, wczesnego otępienia i schizofrenii. Nawiązuje także do nadal istniejących i już porzuconych nurtów w dzisiejszych czasach takich jak podejście fenomenologiczne Jaspersa, psychoanaliza, teoria konstytucjonalna Kretschmera, koncepcja nerwicy wojennej, ale także przypomina metody terapeutyczne sprzed okresu farmakoterapii jak leczenie malarią, stosowanie innych metod leczenia gorączką, leczenie snem przedłużonym, śpiączkami insulinowymi lub wstrząsami kardiazolowymi. Interesującym przypomnieniem jest także stosowanie innych metod niż leczenie biologiczne, a mianowicie wprowadzenie terapii łóżkowej i terapii zajęciowej. Zarówno przedstawienie koncepcji teoretycznych jak prób zastosowania nowych rodzajów oddziaływań na chorych psychicznie czyni z rozprawy niezwykle fascynujące dzieło.
- 5) Kolejna grupa omawianych przez doktoranta problemów z jakimi borykali się polscy psychiatrzy to tworzenie polskiego języka psychiatrycznego, prawodawstwo, organizacja struktur i stosunek do obecnych w ich czasach koncepcji eugenicznych.
- 6) Rozprawę zamyka podsumowanie uzyskanych informacji, w którym należy zgodzić się z doktorantem, że psychiatria niemieckojęzyczna odegrała bardzo istotną rolę w powstawaniu, a następnie tworzeniu polskiej szkoły psychiatrycznej.
- 7) Noty biograficzne zawarte na końcu rozprawy jeszcze raz przypominają nazwiska polskich twórców psychiatrii w okresie przedwojennym

Główną tezą pracy jest udowodnienie istotnego wpływu psychiatrii niemieckojęzycznej na rozwój psychiatrii polskiej. Teza ta została potwierdzona pozytywnie. Przeprowadzona kwerenda dotyczy publikacji lekarzy polskich w języku niemieckim przed 1939 rokiem, ale także licznych materiałów uzyskanych z archiwów uczelni w Polsce i w Niemczech, medycznych baz bibliograficznych (także IndexCat i WordlCat), biogramy lekarzy publikowane przed i po II WŚ, monografie, podręczniki, listy rodzinne. Materiał jest uszeregowany logicznie, dzięki czemu czytelnik może łatwo wybrać interesujące go fragmenty informacji. Przedstawiona rozprawa doktorska ma charakter monograficzny.

Uważam, że siłą przedstawionej rozprawy jest nie tylko wątek powstania i rozwoju psychiatrii polskiej, ale przede wszystkim przypomnienie wyjątkowych osobowości lekarzy – praktyków, organizatorów, naukowców, dzięki którym powstały zręby współczesnej psychiatrii polskiej. Liczne cytaty i opinie lekarzy czynią rozprawę jeszcze ciekawszą, pozwalając zrozumieć ich sposób myślenia. Zgromadzenie tak wielu istotnych, i nieznanych, informacji to zaiste praca syzyfowa. Osobnym, wymagającym dokładności i sumienności wysiłkiem jest przedstawienie publikacji polskich lekarzy, umieszczanych w kontekście ich pracy i zainteresowań. Stały się one później podstawą nowoczesnej myśli psychiatrii polskiej.

Doktorant omówił także pokrótce kilka z bardzo interesujących w tamtym czasie koncepcji, które wzbudziły dyskusję w całym świecie psychiatrycznym. Niektóre z nich, wskutek zwiększenia się naszych możliwości badawczych straciły rację bytu (zwyrodnieniowa koncepcja Morela, koncepcja konstytucjonalna Kretschmera, koncepcje eugeniczne), niektóre rozwinęły się (dementia praecox, psychoanaliza, podejście fenomenologiczne Jaspersa), a niektóre zmieniły definicje („nerwice wojenne”- PTSD).

Kontynuując wątek diagnostyczny, doktorant uwzględnił też (w erze przed-farmakologicznej) rozwój biologicznych metod terapeutycznych, stosowanych na całym świecie, także w Polsce. Metody te przetrwały do lat 60-tych XX wieku.

Jedyną moją uwagę dotyczy poprawienia cytowanego przez doktoranta wykładu (nie książki) zamieszczonego w XIII tomie Pamiętnika Lekarskiego Warszawskiego. Natomiast rzeczywiście poglądy A.Janikowskiego przedstawione zostały w książce :”Patologia i terapia chorób umysłowych” (1864) oraz w książce nt. m.in.psychiatrii sądowej – „Zasady dochodzeń Sądowo-Lekarskich co do wątpliwego stanu zdrowia”. Wydane przez Radę Lekarską Królestwa Polskiego. Drukarnia Stanisława Trąbskiego.Warszawa,1845 (str.93)

Podsumowując, rozprawa doktorska spełnia warunki określone w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.) w związku z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018r. poz. 1669 z późn. zm.).

W związku z bogatą zawartością treściową rozprawy, jej monograficznym charakterem, uwzględnieniem wszystkich istotnych wydarzeń w rozwoju psychiatrii polskiej, ze szczególną uwagą na prezentację biograficznych danych wybitnych psychiatrów polskich wnioskuję do Rady Dyscypliny Nauk Medycznych WUM o wyróżnienie rozprawy.

Prof.Tadeusz Parnowski PTPG

Prof. nadzw. dr hab. med. Tadeusz Parnowski
specjalista psychiatra
9044721